

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Pedante en vooringenomen geleerden: een langetermijnstudie naar wetenschappelijke ondeugden

Paul, H.J.

Citation

Paul, H. J. (2023). Pedante en vooringenomen geleerden: een langetermijnstudie naar wetenschappelijke ondeugden. *Tijdschrift Voor Geschiedenis*, 136(3), 249-256.
doi:10.5117/TvG2023.3.005.PAUL

Version: Publisher's Version
License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3715912>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Pedante en vooringenomen geleerden

Een langetermijnstudie naar wetenschappelijke ondeugden

Herman Paul

In hoeverre lijkt de pedant op de charlatan? Beide duiken al eeuwenlang op in allerlei satires en serieuze verhandelingen over de *vitia sive errores eruditorum* (ondeugden en gebreken van de geleerden). Vaak wordt de pedant geportretteerd als een figuur wiens deugden geen maat houden – hij is té geleerd, té zeer overtuigd van eigen gelijk –, terwijl de charlatan een ordinaire bedrieger is, geheel verstoken van deugd. Maar houdt dit onderscheid historisch stand? Fungeren de pedant en de charlatan niet net als de sofist en de broodgeleerde als zinnebeelden waarop iedere generatie haar eigen fouten en gebreken projecteert? Geldt überhaupt niet voor wetenschappelijke deugden en ondeugden – de goede en minder goede eigenschappen van geleerden – dat zowel hun betekenis als hun relatieve belang voortdurend verandert? Maar als er zoveel in beweging is, waarom zijn de pedant en de charlatan dan toch zulke hardnekkige figuren?

Toegegeven, het waren geen alledaagse vragen die in het Leidse Gravensteen over tafel vlogen. Maar de deelnemers aan de workshop *Scholarly Vices: Persistence, Transmission, Circulation* (23-25 augustus 2023) dachten er met zichtbaar plezier over na. Individueel of in groepsverband hadden bijna alle aanwezigen al jarenlang onderzoek gedaan naar *curiositas*, dogmatisme, speculatie, hyperkritiek en soortgelijke ondeugden van wetenschappers. Maar tot een

systematische vergelijking van resultaten, met collega's uit binnen- en buitenland, was het nog nooit gekomen. Daarom was deze workshop, georganiseerd in het kader van het Vici-project *Scholarly Vices: A Longue Durée History*, zo'n nuttige bijeenkomst. Zet alle specialisten wereldwijd drie dagen in een zaaltje bij elkaar, zorg voor goede koffie en lange lunchpauzes en je doet meer inzicht op dan je ooit alleen kunt bereiken.

Voor de Leidse delegatie was de workshop ook een bestandsopname: Wat heeft ons Vici-project tot dusver opgeleverd? Welke vragen hebben we kunnen beantwoorden en welke (nog) niet? Wat voor vervolgonderzoek is er nodig?' Hier zet ik de voornaamste bevindingen op een rij en leg ik uit waarom deze niet alleen interessant, maar ook actueel zijn.

De inzet van het project

Een woord van Johan Huizinga indachtig – 'Waar de vraag vaag is, blijft het antwoord vaag' – zal deze exercitie moeten beginnen

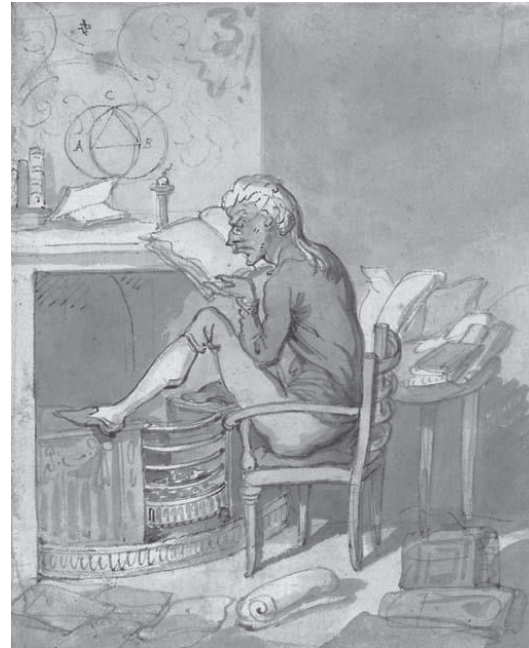
1 Graag noem ik in dit verband de promovendi (Edurne De Wilde, Anne Por, Hidde Slotboom), post-docs (Sjang ten Hagen, Kim Hajek, Alexander Stöger), onderwijsvervangers (Zoltán Boldizsár Simon, Kenan van de Mieroop) en student-assistenten (Manon van den Brekel, Caroline Schep, Marieke Nolten) die de afgelopen jaren hun krachten aan dit project gegeven hebben – en niet te vergeten de *visiting PhD students* (Thor Rydin, Marie-Gabrielle Verbergt, Mingqi Kuang) die kortere of langere tijd in onze groep meedraaiden.

in het najaar van 2017, bij een bureau bezaaid met A4'tjes vol krabbels en vraagtekens.² In het kader van een Vidi-project (The Scholarly Self) werd in Leiden toen al enkele jaren onderzoek gedaan naar deugden en ondeugden in de negentiende-eeuwse geesteswetenschappen.³ Het ging in dat project niet om begrippen of definities van (on)deugd, maar om academische praktijken. Hoe werden wetenschappers opgeleid, welke ideaalplaatjes van de goede wetenschapper kregen ze voorgeschoteld en hoe beoordeelden geleerden hun *peers* in het licht van deze normen? Veel van die praktijken waren relatief nieuw: universitaire werkcolleges en vaktijdschriften met recensierubrieken bestonden niet of nauwelijks vóór 1800. Maar dat geldt niet voor het vocabulaire van deugd en ondeugd waarin wetenschappers spraken over gewenst en ongewenst gedrag. Zowel de concepten 'deugd' en 'ondeugd' als de kwaliteiten die hieronder werden gerangschikt – zorgvuldigheid, onpartijdigheid, dogmatisme, vooringenomenheid – waren vaak al eeuwen oud (sommige hadden wortels in de zeventiende eeuw, andere gingen zelfs op de klassieke oudheid terug).

Dat roept drie vragen op. Ten eerste: hoeveel continuïteit vertoont het vocabulaire van deugd en ondeugd? Kunnen we in kaart brengen welke wetenschappelijke (on)deugden de eeuwen trotseerden en welke vroeg of laat in onbruik raakten? Ten tweede: hoe kunnen we zulke (dis)continuïteit verklaren? Wat voor mechanismen gaan er schuil achter de teloorgang van *philautia perversa*

² Johan Huizinga, 'De taak der cultuurgeschiedenis', in: idem, *Cultuurhistorische verkenningen* (Haarlem 1929) 1-85, aldaar 14.

³ Twee dissertaties uit dit project: Léjon Saarloos, 'The scholarly self under threat. Language of vice in British scholarship (1870-1910)' (proefschrift Universiteit Leiden 2021) en Christiaan Engberts, *Scholarly virtues in nineteenth-century sciences and humanities. Loyalty and independence entangled* (Cham 2022).

'The Pedant' (ca. 1800) van de Engelse karikaturist Thomas Rowlandson (1756-1827). De pedant met zijn verwaande geleerdheid was al sinds de Renaissance een geliefd voorwerp van spot.

Wikimedia Commons

(ongepaste eigenliefde) als ondeugd waartegen studenten werden gewaarschuwd, achter de transformatie van ondeugden (*ambitio*, *curiositas*) in deugden en achter de lange carrière van het woordveld 'dogma', 'dogmatici', 'dogmatisme'? En ten derde: wat leert deze casestudie ons over de manier waarop we *longue durée* intellectuele geschiedenis kunnen beoefenen? Als historici leggen we ons vaak toe op het contextualiseren van teksten en ideeën. Deze neiging tot verbijzondering is onze kracht, maar ook een zwakte. Met langetermijnprocessen kunnen we minder goed uit de voeten, vooral als deze zo subtiel zijn als een waarschuwend woord ('sofistiek', 'scholastiek') dat blijft klinken terwijl zijn betekenissen en gevoelswaarden veranderen.

Waarschijnlijk was het deze laatste, methodologische kwestie die de Vici-commissie in 2018 het meest intrigeerde. Dat legde

ons project, gegroeid uit de krabbels en vraagtekens van het jaar ervoor, een dure verplichting op. Hoe groot de verleiding ook kon zijn ons te verliezen in de geschiedenis van dogmatisme of hyperkritiek, onze ambitie reikt verder. Hoezeer ons project ook te kampen had met de coronapandemie en haar nasleep, met artikelen en proefschriften over ondeugden zijn we er nog niet.⁴ Ons uiteindelijke doel is de ontwikkeling van een stel handvatten voor de studie van intellectuele continuïteit en discontinuïteit op langere termijn.

Opgedane inzichten

Het eerste wat daarvoor nodig is, leerden we al snel, is samenwerking met specialisten (in het project vooral gerealiseerd door middel van online *expert meetings* met collega's van elders). Zelfs voor het traceren van één enkele deugd of ondeugd bleek samenwerking over disciplines en periodegrenzen heen onmisbaar. Zo bestaat er een bundel over onpartijdigheid in de zeventiende eeuw en hebben we diverse studies naar onpartijdigheid in de negentiende eeuw, maar gaan deze publicaties het gesprek met elkaar uit de weg.⁵ Dat moet anders kunnen: samenwerking tussen modernisten en vroegmodernisten, om van mediëvisten nog te zwijgen, is een *sine qua non* voor elke vorm van langetermijngeschiedenis.

4 Herman Paul, 'Academische deugden in tijden van corona', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 133.2 (2020) 167-168.

5 Kathryn Murphy and Anita Traninger eds., *The emergence of impartiality* (Leiden 2014); Lorraine Daston, 'Objectivity and impartiality. Epistemic virtues in the humanities', in: Rens Bod e.a. eds., *The Making of the Humanities*, dl. 3 (Amsterdam 2014) 27-41; Reinhart Koselleck, Wolfgang J. Mommsen en Jörn Rüsen eds., *Objektivität und Parteilichkeit in der Geschichtswissenschaft* (München 1977).

Als je dan, zoals wij in augustus deden, een bonte verzameling specialisten in één zaal bijeenbrengt, met op de agenda een stel vragen die perioden en vakgebieden overstijgen, wat levert dat dan op? Ik zal zwijgen over de spraakverwarring en niet-begrijpende blikken die horen bij zo'n experiment, om me te concentreren op de positieve opbrengsten. Als ik deze op een rij zet, tel ik er zes. De meeste, voeg ik er volledigheidshalve aan toe, kwamen niet helemaal als een verrassing: ze bevestigden ideeën en inzichten die het Leidse Vici-team de afgelopen jaren had opgedaan. Maar andere waren eyeopeners – dingen die we zelf nog niet hadden bedacht.

1. Deugden en ondeugden vormen een moreel vocabulaire dat zich de eeuwen door wist te handhaven omdat het zich goed leent voor gesprekken over belangrijke thema's, zoals de menselijke neiging om denkfouten te maken en vooroordelen te koesteren, de attitudes of karaktereigenschappen die nodig zijn om wetenschap te bedrijven en de vorming van studenten. De keerzijde hiervan is dat de taal van deugden minder geëigend is voor zaken die zich onttrekken aan de *agency* van individuen, zoals repressie van wetenschappers in ondemocratische landen of de systemische effecten van internationalisering. Daaruit volgt dat deugdtaal het best kan worden gezien als een instrument dat voor sommige situaties geschikt is, maar voor andere niet. Met een term uit de ontwerpwereld zou je kunnen zeggen dat het idioom een zekere *affordance* heeft: het leent zich voor sommige soorten gebruik meer dan voor andere.⁶

2. Schematisch laten zich twee invloedrijke vormen van gebruik onderscheiden: (a) auteurs die in *algemene* termen nadachten

6 Jenny L. Davis, *How artifacts afford. The power and politics of everyday things* (Cambridge MA 2020). Met dank aan Edurne De Wilde, die mij op dit concept attendeerde.

over deugden en ondeugden die kennisverwerving mogelijk maken respectievelijk in de weg staan en (b) wetenschappers die deze deugden en ondeugden toepasten op *particuliere* groepen of individuen. Het verschil is gradueel, maar niet onbelangrijk. Het is één ding om te zeggen dat ieder denkend wezen met vooroordelen is behept, maar een ander om te beweren dat katholieken vanwege hun gehoorzaamheid aan de paus niet onpartijdig kunnen zijn of dat Johannes Janssen een toonbeeld van vooringenomenheid is. Hoewel (a) en (b) sinds de oude Grieken en Chinezen naast en door elkaar hebben bestaan, lijkt (a) in de moderne tijd naar de achtergrond te zijn verdwenen ten gunste van (b). In de mond van negentiende-eeuwse wetenschappers was ‘vooordeel’ niet langer een algemene menselijke neiging, maar een diagnose van wetenschappelijk falen zoals geveld in recensies die de reputaties van specifieke collega's aan het wankelen brachten.⁷

3. Dit *evaluatieve* gebruik van deugdtaal, waarbij zorgvuldigheid en objectiviteit fungeerden als standaarden waaraan de kwaliteit van wetenschappers en hun werk kon worden afgemeten, rustte op de klassieke gedachte dat teksten spiegels zijn van de karaktereigenschappen van hun auteurs (*oratio speculum mentis*). Zolang deze premisse niet ter discussie werd gesteld – dat gebeurde pas in de twintigste eeuw – liepen beoordeling van wetenschappelijke prestaties en evaluatie van persoonlijke (on)deugden vaak op ingewikkelde manieren door elkaar.⁸ Dit had

twee gevolgen die, achteraf gezien, helpen te verklaren waarom het deugddiscours in de twintigste eeuw gecompromitteerd raakte. Eén was dat kritiek in termen van (on)deugden gemakkelijk een *ad hominem*-karakter kreeg: wetenschappelijke deficiënties werden dan herleid tot karaktergebreken. Daar kwam bij dat het deugddiscours werd ingezet om vrouwen, socialisten of studenten van Aziatische komaf de toegang tot de wetenschap te ontzeggen: zij zouden de vereiste karaktereigenschappen missen.

4. Maken deze voorbeelden al duidelijk dat wetenschappelijke deugden niet altijd zo exclusief epistemisch (gericht op kennisverwerving) waren als bestaande studies suggereren, hun verwevenheid met sociale, politieke en religieuze waarden springt nog meer in het oog als we nagaan hoe catalogi van deugden en ondeugden door de eeuwen heen veranderden. Tot op grote hoogte laten deze catalogi zich interpreteren als spiegels van wat samenlevingen van wetenschappers verwachtten – ootmoed en godsvrucht in middeleeuwse universiteiten, *Klugheit* in vroegmodern Europa, patriotisme in tijden van nationalisme en *open-mindedness* in de Koude Oorlog, als democratisch alternatief voor totalitair dogmatisme.⁹ De geschiedenis van wetenschappelijke deugden en ondeugden kan dus niet ‘internalistisch’ (zonder aandacht voor maatschappelijke contexten) worden geschreven.

5. Dit geldt nog sterker voor de transmissie van (on)deugden door de tijd heen. Wie wil begrijpen hoe de pedant zich als symbolische representatie van ongewenst gedrag wist te handhaven, moet niet alleen naar

7 Vgl. Werner Schneiders, *Aufklärung und Vorurteilskritik. Studien zur Geschichte der Vorurteilstheorie* (Stuttgart-Bad Cannstatt 1983). Met dank aan Sorana Corneanu voor twee verhelderende lunchgesprekken hierover.

8 Sjantgen Hagen, ‘Evaluating knowledge, evaluating character. Book reviewing by American historians and physicists (1900-1940)’, *History of Humanities* 7 (2022) 251-277.

9 Zie bijvoorbeeld Silvia Negri ed., *Representations of humility and the humble* (Florence 2021); Sari Kivistö, *The vices of learning. Morality and knowledge at early modern universities* (Leiden 2014); Jamie Cohen-Cole, *The open mind. Cold War politics and the sciences of human nature* (Chicago 2014).

wetenschappelijke verhandelingen als Ulrik Hubers *Oratio de paedantismo* (1682) kijken, maar ook naar geleerde satires die de figuur van de pedant springlevend hielden.¹⁰ Waarschuwingen tegen wetenschappelijke *hubris* klonken niet zozeer in tijdschriftartikelen als wel vanaf de kansel (ook in universiteitskapellen: de stichtelijke toespraken van Harvard-psycholoog Gordon Allport zijn een fraai voorbeeld).¹¹ Beide genres illustreren bovendien het belang van gevleugelde woorden. Dat medische wetenschappers nog altijd over *aequanimitas* (gelijkmatigheid, onverstoortbaarheid) spreken, zal grotendeels zijn toe te schrijven aan de populariteit van William Osler (een Canadese arts die zijn stempel drukte op het medisch onderwijs in de Engelstalige wereld rond 1900) en diens vele aforismen. Wereldwijd schijnen alumni van Johns Hopkins Medical School nog elke vrijdag een das te dragen met het opschrift ‘aequanimitas’ – een stoer motto als het ‘nunc aut nunquam’ van het Nederlandse Korps Commandotroepen.¹²

6. Wat de voorafgaande punten suggereren, is dat continuïteit in wetenschappelijke (on)deugden niet vanzelf spreekt: ze moet verklaard worden vanuit beschikbare repertoires, intenties van auteurs, maatschappelijke conventies en aanleidingen die fungeerden als triggers voor het gebruik van klassieke deugdtaal. Maar hoe meer zulke verklaringen inzoomen op wat gebruikers deden – welke vocabulaires hen ter beschikking stonden, wat voor retorisch effect zij konden sorteren met een beroep op Tacitus’ *sine ira et studio* –, des te duidelijker wordt dat continuïteit niet mag worden misverstaan als voortdurende, ononderbroken aanwezigheid.

¹⁰ Ik ontleen deze voorbeelden aan Arnoud Visser.

¹¹ Gordon W. Allport, *Waiting for the Lord. 33 meditations on God and man*, ed. Peter A. Bertocci (New York 1978).

¹² ‘Vignette’, *Johns Hopkins Magazine* 54.1 (2002).

Continuïteit moet niet lineair worden gedacht – deugdtermen die permanent op de plank liggen, klaar om te worden gebruikt –, maar dynamisch, meanderend, voortdurend in beweging, met breuken en gaten waarover mensen soms verrassend genoeg weer een loopplank weten te leggen. Wie had kunnen denken dat de Mammon (de Bijbelse personificatie van geldzucht) en het middeleeuwse topos van de zeven hoofdzonden een comeback zouden maken, niet alleen in geleerde verhandelingen over de verleidingen van Mammon in de aardwetenschappen of ‘the seven deadly sins of psychology’, maar zelfs in de populaire cultuur?¹³

Langetermijngeschiedenis

Met het oog op een *longue durée* intellectuele geschiedenis lijkt met name dit laatste inzicht nadere studie waard. Veel historici die een langetermijnambitie willen combineren met behapbare casestudies kiezen tegenwoordig voor ‘serial contextualization’ – het vergelijken van een reeks goed gecontextualiseerde voorbeelden uit verschillende tijden en plaatsen.¹⁴ Omdat zo’n hinkstapsprong door de geschiedenis iets selectiefs heeft, klemt de vraag hoe overeenkomsten tussen casestudies kunnen worden verklaard. Neem Thomas Kuhns beschouwing over ‘the function of dogma in scientific research’ (1963), die opvallende raakvlakken vertoont met zeventiende-eeuwse traktaten over dogmatische geneeskunde en dogmatische theologie. De verleiding is groot om deze

¹³ Samen met Pieter Huistra bereid ik een stuk hierover voor. Zie ook Eran Almagor en Lisa Maurice eds., *The reception of ancient virtues and vices in modern popular culture. Beauty, bravery, blood and glory* (Leiden 2017).

¹⁴ David Armitage, ‘What’s the big idea? Intellectual history and the *longue durée*’, *History of European Ideas* 38 (2012) 493-507.

overeenkomsten uit lineariteit te verklaren: blijkbaar waren *medicina* en *theologia dogmatica* in de negentiende en twintigste eeuw niet helemaal vergeten (een hypothese die zich met negentiende-eeuwse discussies over dogmatische onderwijsmethoden prima laat onderbouwen).¹⁵ Inzicht 6 daagt ons echter uit deze lineariteitsgedachte tussen haakjes te zetten. Kan het zijn dat Kuhns essay niet zozeer *blijk gaf* van continuïteit maar deze *creëerde*, door een oude, halfvergeten betekenis van de term ‘dogma’ af te stoffen?

Diverse bijdragen aan onze workshop wezen al in deze richting, door aandacht te vragen voor de retorische aantrekkingskracht van klassieke figuren als de Mammon en de *idola mentis* van Francis Bacon. Het is soms moeilijk te peilen waarom auteurs zich precies op deze idolen beriepen of liever Matteüs 6:24 citeerden (‘Jullie kunnen niet God dienen én de mammon’) dan 1 Timoteüs 6:10 (‘Want de wortel van alle kwaad is geldzucht’). Vergelijk het Huizinga-citaat hierboven: is het een beroep op Huizinga’s autoriteit, een ijdel vertoon van belezenheid, een kwinkslag voor intimi of een journalistiek bruggetje om de lezer van een workshop in 2023 naar een brainstormfase in 2017 te voeren? Al blijven de intenties van auteurs soms in nevelen gehuld, duidelijk is wel dat een focus op de retorica van een beroep op het verleden afrekenet met de gedachte dat continuïteit moet worden *blootgelegd*. De uitdaging is veeleer te onderzoeken hoe patronen van (dis)continuïteit werden *gecreëerd* door auteurs die zich op vele manieren verhielden tot hun verleden – soms afwijzend (maar intussen schatplichtig), soms instemmend (maar tegelijk innoverend) en vaak in complexe mengvormen van beide.

¹⁵ Meer hierover in Herman Paul en Alexander Stoeger, *Dogmatism. On the history of a scholarly vice* (Londen, ter perse).

Interessant genoeg zijn wij als historici daarop geen uitzondering. Onmiskenbaar verraadt onze fascinatie voor continuïteit en *longue durée* een behoefte aan correctie op een geschiedschrijving die haar kracht zoekt in contextualisering en daarom inzoomt op casestudies in plaats van uitzoomt naar grotere verbanden. Tegelijk is het argument van zojuist – continuïteit wordt gecreëerd door auteurs die zich beroepen op het verleden – in ditzelfde contextualisme verworteld. Methodologisch blijkt dit uit het streven om het gebruik van klassieke figuren te verklaren vanuit contextspecifieke factoren; geschiedfilosofisch blijkt het uit het feit dat continuïteit als *explanandum* – datgene wat verklaard moet worden – blijkbaar de uitzondering op de regel is. Gaan wij historici, bewust of onbewust, nog altijd uit van de premisse dat verandering de norm der dingen is?

21e-eeuwse ondeugden

Het aardige van een workshop is dat een gesprek bij de koffie niet alleen over zulke abstracte methodologische kwesties kan gaan, maar ook over de actualiteit van deugden en ondeugden in de 21e eeuw. Na tweeënhalve dag was ons wel duidelijk geworden dat *grand narratives* over ‘the death of virtue’ en ‘the revival of virtue’ voor historici onbruikbaar zijn. Zulke verhalen zeggen meer over de agenda’s van auteurs die zich voor of tegen deugden willen uitspreken dan over de feitelijke lotgevallen van deugden en ondeugden in de afgelopen honderd jaar. Maar hoe staat het dan vandaag met deugden en ondeugden in de wetenschap? Waarvoor denken wetenschappers nu zulke concepten te kunnen inzetten?

Ooit heb ik, samen met het Instituut Maatschappelijke Innovatie, een brainstormsessie belegd over 21e-eeuwse wetenschappelijke

'Momus bekritiseert het werk van de goden' (1561) van de Nederlandse schilder Maarten van Heemskerck (1498-1574). In vroegmodern Europa stond Momus symbool voor zowel hyperkritiek als godsdienstkritiek.

Wikimedia Commons

deugden (vrij naar de *21st-century skills* die in het onderwijs rondzingen).¹⁶ Naar analogie daarvan heeft de website www.virtuesandvices.nl een pagina gelanceerd met columns van wetenschappers die actuele kwesties interpreteren vanuit het perspectief van een ondeugd naar keuze.¹⁷ Vanwege deze specifieke opdracht zeggen de bijdragen weinig tot niets over de aantrekkingskracht van het deugddiscours. Wel illustreren ze hoe wetenschappers, vaak zonder kennis van ons historische onderzoek, ondeugden als eierzucht en hoogmoed op de actualiteit betrekken.

¹⁶ Ik deed hiervan verslag in Herman Paul, *De deugden van een wetenschapper. Karakter en toewijding in de geesteswetenschappen, 1850-1940* (Amsterdam 2018) 193-200.

¹⁷ Met speciale dank aan Anne Por, die veel energie in dit valorisatieproject heeft gestoken.

Wat blijkt? Anders dan in de negentiende eeuw, toen deugden primair fungeerden als maatstaven waaraan individuele wetenschappelijke prestaties werden afgemeten, grijpen de meeste auteurs het idioom van ondeugden nu aan om systemische misstanden in de academische wereld aan de kaak te stellen. We lezen over de fetisj van 'productiviteit' die bescheidenheid van deugd tot ondeugd transformeert, over bestuurders die aandringen op 'zichtbaarheid' omdat ze de universiteit beschouwen als een 'aandachtsmachine' en over het mantra van 'kritisch denken', dat meer en minder heilzame vormen van kritiek niet langer weet te onderscheiden. Dit is deugdtaal zoals we die kennen uit de *slow scholarship movement*: de kritische diagnose dat aandacht, nauwkeurigheid en nuance verpieteren onder druk

van een regime dat wetenschappers afrekenet op kwantiteit in plaats van kwaliteit.¹⁸

Representeren deze voorbeelden een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van deugden en ondeugden? Met hun focus op het systeem in plaats van het individu lijken ze een draai te geven aan het moderne discours. Tegelijk herinneren ze ons aan de pedant en de charlatan waarmee ik begon: figuren die al in de Renaissance *topoi* van universiteitskritiek waren. Een van de columns grijpt zelfs terug op een bijna vergeten symbool van ontaarde intellectuele deugd (de Griekse god Momus, die van de Olympus werd verjaagd omdat hij kritiek had op alles en iedereen). Ook hier is dus geen sprake van simpele breuken of constanten, maar van een creatief hernemen van een historische erfenis. Misschien is dat uiteindelijk de rode draad door vele eeuwen wetenschappelijke (on)deugden: dat het verleden nooit

is afgesloten, maar telkens weer, op soms verrassende wijzen, wordt ingezet door auteurs die klassieke concepten, zinnebeelden en aforismen aanhalen ter onderbouwing of legitimering van kritische reflecties op de verleidingen waaraan deugdzame wetenschappers blootstaan.

Over de auteur

Prof. dr. **Herman Paul** is hoogleraar geschiedenis van de geesteswetenschappen aan de Universiteit Leiden. Sinds 2019 leidt hij het onderzoeksproject *Scholarly Vices: A Longue Durée History*. Zijn laatste boek, *Historians' Virtues. From Antiquity to the Twenty-First Century*, verscheen in 2022 bij Cambridge University Press.

E-mail: h.j.paul@hum.leidenuniv.nl

¹⁸ Zie Stephannie S. Gearheart en Jonathan Chambers eds., *Reversing the cult of speed in higher education. The slow movement in the arts and humanities* (New York 2019) en Anne Pirrie, *Virtue and the quiet art of scholarship. Reclaiming the university* (Londen 2019).